

La Guerra de Successió espanyola als Països Catalans

Agustí Alcoberro i Pericay*
Universitat de Barcelona
Museu d'Història de Catalunya

Rebut 30 juny 2009 · Acceptat 20 setembre 2009

RESUM

La Guerra de Successió espanyola va afectar directament o indirecta tot el continent europeu. A la monarquia hispànica, els estats de la Corona d'Aragó van optar de forma majoritària per l'arxiduc Carles d'Àustria (Carles III), mentre que la Corona de Castella va donar suport al duc Felip d'Anjou (Felip V). Després del Tractat d'Utrecht, Catalunya va prolongar la resistència durant catorze mesos, amb un govern republicà. A la fi de la guerra, els vencedors van imposar la repressió, l'exili i la fi de les constitucions catalanes.

PARAULES CLAU: guerra de successió espanyola, austriacisme, pactisme, absolutisme, història de Catalunya, segle XVIII

La historiografia dels Països Catalans (i també del Regne d'Aragó) situa a la fi de la Guerra de Successió un autèntic punt d'inflexió. Fins en aquell moment, els regnes de la Corona d'Aragó havien desenvolupat una legislació i una vida política pròpies. Aquest procés no es va aturar amb la unió de corones, que vinculà dinàsticament Aragó i Castella a la fi del segle XV, ni amb la formació de la monarquia composta dels Habsburg. Ben a la inversa, els diversos estats de la Corona d'Aragó van viure un desenvolupament institucional al llarg dels segles XVI i XVII, que es caracteritzà per l'eixamplament de la representativitat social i territorial i per l'augment de les competències i recursos fiscals de les seves institucions representatives, o parlamentàries. En paral·lel, i en especial des de les últimes dècades del segle XVI, aquestes institucions van construir un discurs jurídicopolític propi. Aquest procés va ser particularment intens a Catalunya. Tanmateix aquesta tendència es va cloure de cop i volta amb la derrota catalana a la Guerra de Successió. El nou ordre borbònic, certificat als Decrets de Nova Planta, suposà la imposició d'un règim absolutista de nou encuny. En aquest article analitzem la implicació dels Països Catalans en la Guerra de Successió espanyola, tot centrant-nos especialment en els factors que van dur a la seva entrada a la guerra i en les conseqüències que comportà la seva derrota.

CORONA D'ARAGÓ I MONARQUIA HISPÀNICA: UNA PERSPECTIVA HISTÒRICA

La unió de corones segellada amb el casament de Ferran II de Catalunya-Aragó i Isabel I de Castella, el 1469, preservà la sobirania política i institucional dels regnes. Tan sols els afers exteriors (diplomàtics i/o de guerra) passaren a dependre d'una instància superior que la resta de corts etiquetaren com a monarquia hispànica, o catòlica. Com han assenyalat diversos autors, la unió de corones seguí el model catalanoaragonès, de matriu confederal, i no pas el castellà, de trets uniformitzadors i assimilistes.¹ A tot plegat, cal afegir-hi el caràcter essencialment pactista del model polític catalanoaragonès, contraposat al caràcter fonamentalment autoritari del model de govern castellà.

Així, el règim constitucional desplegat successivament a Catalunya fins al 1714 garantia, entre d'altres punts, la plena sobirania legislativa i fiscal de la Cort general, o Parlament; la sobirania judicial, expressada mitjançant l'Audiència de Catalunya, que era l'última instància de reclamació; l'existència d'una institució arbitral, el Tribunal de Contrafaccions, de composició paritària (rei i institucions «de la terra»), destinada a resoldre els conflictes institucionals, i les reclamacions contra actuacions de les autoritats considerades inconstitucionals, etc. Les institucions esmentades, i la pràctica jurídica que se'n derivava, es fonamentaven en una literatura jurídicopolítica de gran tradició, que havia conformat uns valors polítics plenament consolidats. Esmentem-ne, entre els més importants: la caracterització de la sobirania com un pacte entre el rei i «la terra» (pactisme); la supremacia de la llei, a la qual s'havien de sotmetre governats i governants, inclòs el ma-

* Adreça de contacte: Agustí Alcoberro i Pericay. Departament d'Història Moderna. Facultat de Filosofia i de Geografia i Història. Carrer Montalegre, 6-8, E-08001 Barcelona, Catalunya, EU. Tel. +34934037956. E-mail: alcoberro@ub.edu

teix monarca, i, com a tret força original del país, el control sobre els ingressos i les despeses de la fiscalitat d'estat per part de les institucions representatives dels braços o estaments (i notablement, per part de la Diputació del General o Generalitat de Catalunya).²

Només la plena consciència del poder polític i fiscal de la Generalitat permet entendre el paper protagonista d'aquesta institució en les conjuntures revolucionàries de 1640, 1705 i 1713.

Per la seva banda, el Regne d'Aragó disposà inicialment d'un marge fins i tot més ampli de sobirania política. Aquest fet queda reblat per la cèlebre fórmula amb què la Cort aragonesa retia fidelitat al monarca: els braços, o estaments aragonesos, li recordaven que «nosaltres valem tant com vós, i junts més que vós» abans de reconèixer-lo com «el nostre rei i senyor». Tanmateix el règim foral aragonès va ser substancialment moderat per la Cort de 1592, convocada per Felip II després que les seves tropes haguessin reduït la revolta del regne. Al Regne de València, per la seva banda, tot i disposar també d'un sistema polític foral d'arrel pactista, les competències del monarca van ser sempre molt importants. Més clar és encara el cas del Regne de Mallorca, l'únic que no disposà d'una Cort general pròpia. La major empremta reial a València i a Mallorca té una causa força evident: a diferència d'Aragó i de Catalunya, regnes constitutius de la Corona d'Aragó, aquells foren regnes consecutius i, per tant, conquerits. Aquest fet marcà la seva conformació jurídica, com també ho féu al Regne de Sardenya, l'altre estat vinculat a la Corona d'Aragó durant l'edat moderna.

Tanmateix el marge de maniobra de les institucions representatives de Catalunya es reduí substancialment després de la Guerra dels Segadors, o de Separació (1640-1659).³ Amb la definitiva ocupació de Barcelona per part de les tropes hispàniques (1652), Felip IV es reservà algunes competències importants. Esmentem-ne especialment dues: el control de les llistes d'«insaculats», o persones elegibles per sorteig, de la Generalitat i del Consell de Cent (govern municipal), i el control militar de la ciutat (muralls, fortalesa de Montjuïc, etc.). Només des del control militar i polític del territori es pot entendre la nul·la resposta que tingué a les institucions del país la signatura del Tractat dels Pirineus entre Felip IV i Lluís XIV (1659). Com és sabut, aquest tractat suposà l'esquarterament de Catalunya i l'annexió de la seva zona nord (els comtats de Rosselló i Cerdanya) al Regne de França.

GUERRA INTERNACIONAL I REVOLTA INTERIOR

Durant el regnat de Carles II (1665-1700), França va desplegar una activíssima política de caràcter militar i diplomàtic destinada a influir en la successió dels regnes hispànics. Els consecutius pactes de repartiment de la monarquia hispànica, signats amb altres estats europeus, van anar acompanyats d'una incidència cada cop més directa i nombrosa a la cort de Madrid. També de conjuntu-

res bèl·liques en què França mostrà la seva superioritat militar, com la Guerra dels Nou Anys (1689-1697). En aquesta contesa, les tropes gal·les ocuparen de nou Catalunya, mentre la seva armada s'ensenyoria del litoral mediterrani i bombardejava punts estratègics com Alacant.⁴

Fora del partit filofrancès de la cort madrilenya, l'opinió pública dels diversos regnes hispànics no podia acollir amb gaire entusiasme l'elecció d'un candidat francès com a sobirà. I, tanmateix, això és el que es deduí del testament de Carles II. Cal recordar que l'hostilitat entre la monarquia hispànica i França s'havia desenvolupat de manera ininterrompuda al llarg dels dos darrers segles. I quelcom semblant podria dir-se de la rivalitat entre Àustries i Borbons, les dues dinasties que havien competit per l'hegemonia a Europa durant tota la dissetena centúria. En certa mesura, després de Westfàlia (1648), l'arribada al tron hispànic d'un descendent directe de Lluís XIV certificava la definitiva victòria de França, i dels Borbons en aquell combat de llarga durada.

Així, els primers passos del jove Felip d'Anjou com a Felip V d'Espanya van suscitar respecte, però no emoció. Aquest fou un comportament força homogeni i generalitzable a tots els regnes. També, com és sabut, a Catalunya, on el nou rei convocà la Cort general (1701), jurà les constitucions i féu importants concessions econòmiques i polítiques.⁵

Resulta particularment interessant la reflexió sobre el període 1700-1705. En aquests anys, es produí el salt d'un sentiment antifrancès més o menys difús, però desorganitzat i desmobilitzat, a la formació d'un autèntic partit austriacista, que advocava per l'enderrocament del monarca i la seva substitució per l'arxiduc Carles d'Àustria —que els seus seguidors hispànics anomenaren Carles III. I aquest salt es donà, cal recordar-ho, en la més estricta clandestinitat.

La literatura austriacista, tant la dels primers temps com la que es produí a l'exili després de la derrota, destaca les causes interiors en aquest canvi d'actitud. L'austriacisme castellà, encara mal conegut, subratlla que el canvi de dinastia va representar la submissió d'una gran potència, abans altiva, a França. Així, l'entronització de Felip V assenyalaria el punt culminant de la decadència hispànica. L'argument té també una vessant econòmica, ja que la publicística austriacista castellana recorda el domini monopolístic que exerciren les companyies franceses en el comerç hispanoamericà, i especialment en el tràfic d'esclaus, a partir de l'entronització de Felip V. La reducció de la vella monarquia a l'estadi de colònia que aquests escrits constaten seria reblada per la substitució de l'antiga classe dirigent castellana per funcionaris i cortesans francesos. Tots aquests arguments són ja presents al manifest signat a Lisboa el 1702 per l'almirall de Castella, Juan Tomás Enríquez de Cabrera, el primer gran d'Espanya que optà per l'exili i la confrontació directa amb els Borbons. I es poden recuperar, gairebé literalment, al discurs polític *Teatro de desdichas* publicat a l'exili milanès el 1716.⁶

L'austriacisme català, que va poder generar un discurs propi d'una manera molt més continuada tot al llarg de la guerra, també destaca les causes interiors d'aquella ruptura. Aquest discurs va ser especialment desenvolupat per Narcís Feliu de la Penya. Feliu, autriacista de primera hora, va ser empresonat per la policia borbònica el 1704. El 1709 publicà els *Anales de Cataluña*, que poden ser considerats la història oficial de la Catalunya de l'Arxiduc. L'autor dedica una part important del volum tercer a descriure el procés d'enriment de les relacions entre els catalans i Felip V. De fet, els capítols d'aquesta obra que expliquen els fets posteriors a la mort de Carles II van ser objecte de la ira de les autoritats borbòniques de 1714, que n'ordenaren la destrucció massiva.⁷

Però Feliu, i amb ell l'austriacisme català, desenvolupa una línia argumentativa pròpia. Es tracta de descriure el reguitzell de greuges, abusos, actuacions inconstitucionals, etc. que haurien caracteritzat el comportament de Felip V i dels seus ministres durant els anys previs a l'alçament de 1705. D'una manera més o menys implícita, el rosari de deslleialtats per part del monarca hauria invalidat el jurament de fidelitat que Catalunya li havia fet a la Cort general de 1701 i hauria legitimat, doncs, la ruptura. Aquest argument, de passada, invalidava les acusacions de rebel·lia que la publicística borbònica repetí arreu.

La lectura atenta del text de Feliu, testimoni presencial dels fets, però també actor, mostra, si més no fins a 1704, un tipus de conflictes puntuals no gaire diferents dels que havien enfrontat les institucions «de la terra» i els lloctinents reials en els regnats anteriors.⁸ És cert que des del primer moment es produïren motius de tensió entre la Corona i les institucions representatives, i notablement amb el Consell de Cent i el braç militar (corporació formada per nobles i ciutadans, amb seu a Barcelona). Però també ho és que les dinàmiques de l'una i de les altres es produïren al marge d'un encara no explicitat plet dinàstic.

Cal anar als poquíssims textos polítics clandestins d'aquell període inicial per adonar-se que la dinàmica que abocà els Països Catalans –i tots els regnes hispànics– a la guerra s'escrigué en termes internacionals.⁹ També aquí, però, hi ha una altra font que resulta particularment reveladora. Ens referim a les *Narraciones históricas* de Francesc de Castellví. L'autor, cavaller natural de Montblanc (Conca de Barberà), una de les àrees on la repressió borbònica va ser extrema, va ser un austriacista de primera hora, va participar a l'última resistència de Barcelona i va viure en un règim de semiclandestinitat la primera postguerra. El 1726, un any després de la Pau de Viena, que comportà l'amnistia recíproca per als partidaris de Felip V i de Carles III (llavors ja emperador Carles VI d'Alemanya), Castellví s'exilià a la capital imperial. Allí dedicà la resta de la vida –trenta anys llargs fins a la seva mort el 1757– a redactar la seva monumental història de la guerra.¹⁰

Castellví va escriure des de l'exili i la derrota, sense les urgències ni les dissimulacions pròpies de qui se sent factor actiu del conflicte. Ho va fer, a més, des d'una inequívoca voluntat d'objectivitat i des d'una enorme honradesa

intel·lectual, fet que confereix a la seva obra una rellevància excepcional. Des d'aquesta perspectiva, Castellví descriu sense embuts les trames de la construcció i difusió del partit austriacista, en particular a Catalunya, i la seva vinculació des dels primers moments als estats aliats. Més encara, l'autor de Montblanc es permet esmenar la plana a Feliu en diverses ocasions, tot separant el que aquest explica i el que oculta. Aquest exercici d'honestat intel·lectual arriba fins al punt de fer comprensibles determinades actituds de la inicial repressió borbònica, que obeïren a les dimensions creixents de l'amenaça austriacista.

El paper clau de les potències aliades en la conformació de l'alçament austriacista també és un element central de dos importants textos polítics publicats els anys 1734-1736, en el context d'un nou conflicte internacional (la Guerra de Successió de Polònia) que semblà donar noves ales a la reivindicació d'una solució justa per al «cas dels catalans». Ens referim a *Via fora als adormits*, un opuscle polític de grans dimensions que va ser editat en dues versions, catalana i francesa; i *Record de l'Aliança fet al sereníssim Jordi, augusto rei de la Gran Bretaña*, que s'imprimí en una edició bilingüe catalana i llatina. L'argument central de tots dos textos era responsabilitzar els estats aliats, i especialment Anglaterra, de l'alçament català i exigir-los que reparessin el deute contret amb Catalunya dins el marc dels previsibles nous tractats de pau.¹¹

En síntesi, l'explicació exterior de la Guerra de Successió com a guerra civil hispànica subratlla els orígens i la dimensió internacional que va tenir inicialment el conflicte. Es tracta d'una seqüència històrica prou coneguda, per bé que no sempre prou valorada per les historiografies romàntiques catalana i espanyola: la formació de la Gran Aliança de l'Haia (1701); la declaració de la guerra als estats borbònics d'Espanya i França (1702); la proclamació de l'arxiduc Carles com a rei d'Espanya, amb el nom de Carles III, a Viena (1703); l'entrada a l'Aliança de Savoia i Portugal, aquell mateix any, i l'arribada de Carles III a Lisboa i l'inici de les hostilitats peninsulars (1704). Tots i cadascun d'aquests fets van anar acompanyats de les victòries, i de les no-derrotes, aliades en els camps de batalla del continent, i van generar la impressió força estesa que la causa austriacista estava destinada a la victòria final. És en aquest clima d'expectació, i finalment d'eufòria, que es gestà, i cresqué, el partit austriacista.

La dimensió internacional en els primers compassos de la guerra civil queda reblada per l'origen etimològic més probable del terme *botifler*, mot despectiu estès a tots els Països Catalans amb una notable precocitat (està documentat ja el 1702), amb què els seguidors de Carles anomenaren els partidaris del Borbó. Així, segons Castellví, però també segons els botiflers valencians Isidre Planes i Josep Vicent Ortí i Major,¹² el mot és una lectura paròdica, o còmica, del cognom del mariscal de Boufflers, que comandà l'exèrcit francès en diverses batalles els anys 1702 i 1703. Com que el seu resultat fou incert, els qui difonien notícies favorables als Borbons van ser anomenats

botiflers –de la mateixa manera que els qui ho feien a favor dels aliats van ser coneguts com a imperials. Com és sabut, aquell terme penjà sobre els partidaris de Felip V durant la guerra i la llarga postguerra. De fet, continua essent un concepte pejoratiu d'ús freqüent en el llenguatge polític català d'avui per a denominar els catalans al servei de la submissió al centralisme espanyol.

Si recapitem sobre el que acabem d'escriure, ens adonarem que la implicació dels Països Catalans a la Guerra de Successió va tenir unes causes profundes interiors, però també que hauria estat impensable sense l'esclat de la guerra internacional. Els catalans no podien veure de bon ull una dinastia que havia consolidat el seu poder sobre la base de l'uniformisme polític i l'absolutisme. Més encara quan acabaven d'assistir, en termes històricament curts, al procés d'assimilació violenta dels comtats del nord –i als desastres de les ocupacions militars recents del Principat, o Catalunya del sud. En aquest context, inevitablement, les simpaties dels nuclis dirigents catalans havien de mirar cap a d'altres horitzons: la monarquia composta dels Habsburgs alemanys, que garantia, en termes prou acceptables per a l'època, el respecte vers les diverses realitats historicoidentitàries; o els models parlamentaris i econòmicament oberts d'Anglaterra i de les Províncies Unides dels Països Baixos.

Tanmateix la guerra no hauria esclatat a Catalunya sense l'existència dels seus primers episodis internacionals, ni sense la convicció entre una part important de la seva classe dirigent que la victòria era possible.

Des d'aquesta doble perspectiva, doncs, el cas dels catalans fóra perfectament comparable al d'altres nacions, o col·lectius, que mantenien un plet històric amb l'entramat estatal al qual pertanyien, o al qual estaven sotmesos. Ens referim als jacobites escocesos, contraris a la Revolució Gloriosa de 1688 i a la Union Act de 1707, però al capdavant sufragats des de França; als malcontents hongaresos, oposats a la creixent germanització del territori, però també finançats des de París, o als *camisards* francesos protestants, reduïts a l'uniformisme catòlic amb la revocació de l'Edicte de Nantes decretada per Lluís XIV, que tanmateix comptaren amb el suport polític, fiscal i d'intendència dels *whigs* anglesos.¹³

En tot cas, sobre el doble estímul d'uns conflictes estructurals interns i de la pressió externa, l'austriacisme cresqué, com a opció política clandestina, a tots els regnes hispànics. A Castella, molt probablement, arribà a aplegar sectors mitjans i aristocràtics molt més nombrosos dels que finalment van acabar donant-li suport de manera explícita. Al País Valencià s'estengué entre els llauradors, recentment derrotats a la revolta coneguda com la Segona Germania, però també, d'una manera molt més evident que el que s'havia pensat fins fa tot just un parell de dècades, entre la burgesia de València i d'altres ciutats del regne.¹⁴ En algunes ciutats, com Alcoi, la guerra reproduí conflictes locals entre famílies que se'n disputaven l'hegemonia.¹⁵ Els interessos comercials d'una burgesia anglòfila expliquen també l'opció favorable als aliats de Cartage-

na, al Regne de Múrcia, l'àmbit que es pronuncià de manera més explícita favorable als aliats dins la Corona de Castella.

També en aquest punt coneixem millor el cas del Principat. A Catalunya, el partit austriacista cresqué, i assolí fins i tot una clara hegemonia social, sobre una triple base.¹⁶ D'una banda, l'austriacisme es va fer fort entre els caps militars que van organitzar la resistència popular a les invasions franceses de la segona meitat del segle XVII a l'eix Vic-Ripoll. Parlem de petits nobles i de pagesos propietaris que esdevingueren líders de les comunitats locals i que van dirigir els cossos irregulars de fusellers i miquelets i els sometents. Són, de fet, els *vigatans*, nom que es generalitzà al conjunt de la resistència antiborbònica catalana. Aquest col·lectiu mantingué una relació estreta amb el príncep alemany Jordi de Hessen-Darmstadt, heroi de la resistència catalana contra les tropes franceses durant la Guerra dels Nou Anys, últim virrei de Carles II, i posteriorment confinat a l'exili per Felip V –jugà un paper clau en la formació de la Gran Aliança de l'Haia. Els *vigatans* foren, de fet, el braç armat del partit austriacista a Catalunya.

Però el nucli dur de l'austriacisme català el conformà la burgesia comercial barcelonina. En l'òrbita del que Narcís Feliu de la Peña definí amb la metàfora del *Fénix de Catalunya*,¹⁷ diversos sectors mercantils i industrials esbossaren un model de desenvolupament econòmic que aspirava a convertir Catalunya en «l'Holanda del Mediterrani». Aquesta burgesia, oberta als nous temps, estengué la seva influència sobre el conjunt del territori mitjançant les xarxes urbanes i creà, en el context de guerra, diverses empreses comercials pensades per a l'exportació, com la Companyia Nova de Gibraltar.¹⁸ La nova classe dirigent urbana generà també uns nous àmbits de producció cultural –com l'Acadèmia dels Desconfiats¹⁹ i uns col·lectius implicats en la nova dinàmica política –especialment evidents avui en l'àmbit del notariat.²⁰ En aquell context, la Universitat de Barcelona va esdevenir un àmbit clau de la dinàmica subversiva, que acabà aplegant alhora estudiants i professors.

El tercer peu de la resistència antiborbònica el conformà el baix clergat, i especialment els ordes religiosos mendicants. Aquest col·lectiu, amb un gran ascendent popular, jugà un paper determinant en les conjuntures de 1705 i de 1713-1714.

L'austriacisme català, el més ben conegut, construí un discurs polític fonamentat en la defensa del pactisme i de les constitucions. Atorgà un paper crucial a les institucions «de la terra», que tendí a desplegar tant pel que fa a les competències com a la seva creixent representativitat social i territorial. En les seves formulacions més radicals, s'inscriví dins del republicanisme, entès com a corrent que situava el bé comú com a valor suprem, per damunt de les consideracions estrictament dinàstiques.²¹ Per la seva banda, l'austriacisme castellà, encara poc estudiat, desenvolupà un discurs fonamentat en la defensa d'una monarquia «moderada» per les lleis del país i pel paper

intermediari que correspondria a la noblesa i a l'Església.²² Monarquia paccionada, en el cas català, i monarquia «moderada», a Castella, es contraposarien, doncs, a la monarquia absoluta instaurada pel primer Borbó. En un moviment i en l'altre, l'oposició a França i a allò que suposava, en els terrenys polític i econòmic, va ser també un argument central. Com hom pot veure, en cap cas, doncs, la Guerra de Successió no va tenir a l'interior peninsular una caracterització exclusivament dinàstica.

DEL DESEMBARCAMENT FALLIT AL DESEMBARCAMENT EXITÓS (1704-1705)

Juntament amb la caracterització social i ideològica de l'austriacisme, cal tenir en compte també la seva composició generacional. En general, fins a 1704 si més no, les persones compromeses amb l'oposició antiborbònica eren joves i no disposaven d'una presència significativa a les institucions de govern del país. Aquest fet es posà descaïnament de manifest amb motiu del desembarcament aliat a Barcelona del 28 de maig d'aquell any.

És prou evident que l'empresa tenia el suport d'una conspiració a l'interior de la ciutat. Però també ho és que aquesta resultà, arribat el moment, feble i immadura. Les institucions «de la terra», Generalitat i Consell de Cent, es posaren al servei del duc de Velasco, lloctinent de Catalunya per Felip V. I la Coronela, o milícia urbana, va protagonitzar la defensa de la ciutat. Les tropes aliades van haver de marxar ben aviat. Cal dir, però, que alguns centenars de membres de la conspiració van aprofitar aquell moment per a abandonar Barcelona i embarcar-se a l'estol que unes setmanes més tard conquerí Gibraltar. Aquest primer col·lectiu d'exiliats catalans es desplaçà a Lisboa, però també, en menor nombre, a Gibraltar, Gènova (república neutral i, per definició, cau d'espies d'ambdós bàndols) i fins i tot Viena. La presència d'un nombre significatiu d'exiliats eixamplà els contactes internacionals de la resistència, i també les xarxes d'arribada de correspondència aliada.

En tot cas, el desembarcament fallit i la convicció de l'existència d'una conspiració interior van generar una forta repressió a Barcelona i al conjunt de Catalunya. En aquest punt, és interessant contrastar les fonts catalanes i les de la Cort. Així, tot resseguint Narcís Feliu de la Peña, es fa evident que la repressió dirigida pel lloctinent duc de Velasco va ser inusitada, tant pel seu volum com pels mitjans emprats. Per contra, les fonts madrilenyes tendeixen a acusar Velasco de tou i d'incapaç per a fer front a la revolta.

En realitat, totes dues percepcions recolzen en un punt de veritat. De manera complementària, denoten un salt qualitatiu en l'enfrontament entre Catalunya i Felip V. Aquest salt es caracteritzà pel pas dels conflictes de tipus tradicional, puntuals i més o menys corporatius, a uns nous comportaments més àmpliament subversius; i, sobretot, per l'ús massiu de determinades expressions pú-

bliques de desacatament a l'ordre vigent, com per exemple l'ús de llaços grocs, que es van convertir en un emblema de l'austriacisme. De manera progressiva, el corrent favorable a Carles III va anar conquerint àmbits d'expressió i de relació. I, en paral·lel, els anomenats botiflers van començar a experimentar un estrany sentiment de minoria.

Però ni tan sols en aquelles circumstàncies l'austriacista més abrandat no hauria cregut que era possible una mena de revolta popular interior que foragités el Borbó. Ben a la inversa, l'austriacisme, que havia estat en bona part, com hem vist, una conseqüència de la guerra internacional, necessitava més que mai els aliats.

I aquesta necessitat, a la fi de 1704, era ja mútua. La Gran Aliança sostenia una guerra contra les dues corones borbòniques des de feia dos llargs anys en nom d'un litigi dinàstic que no havia donat lloc a expressions armades importants al país on, suposadament, es volia resoldre el greuge. L'activació del front portuguès, amb l'arribada de Carles III a Lisboa, s'havia saldat amb un fracàs absolut. I la indiscutible hegemonia naval aliada a les costes ibèriques tan sols havia obtingut Gibraltar, que es conformava com un presidi que vivia d'esquena al rerepaís. El fracàs aliat en terres hispàniques contrastava amb la dinàmica vencedora de les seves tropes en tots els altres fronts.

Tot plegat pot explicar la tendència a la imbricació entre resistència interior i estats aliats. La màxima expressió d'aquest procés va ser la signatura del Pacte de Gènova el 20 de juny de 1705. El pacte, que comprometia Anglaterra i els «vigatans» catalans, posa de manifest una voluntat de llarga durada d'ambdues parts per a arribar a un acord. D'una banda, els ambaixadors que el signaren en nom de la resistència interior compartien la condició d'exiliats des de 1704. El barceloní Antoni de Peguera, aleshores amb només vint-i-tres anys, havia estat un dels fundadors de l'Acadèmia dels Desconfiats. Domènec Perera, advocat, era un personatge molt apreciat a la plana de Vic. Per la seva banda, l'ambaixador plenipotenciari de la reina Anna era Mitford Crowe, un comerciant que havia tingut negocis a Catalunya en el camp de la fabricació i l'exportació d'aiguardents. Complia, doncs, una doble condició: coneixia bé el país i alhora era ben conegut per una part important dels sectors dirigits.

Per si tot plegat no fos suficient per a generar confiança a l'interior de Catalunya, el pacte garantia el suport militar aliat a una eventual revolta. I, el que potser encara era més important per a guanyar l'opinió pública catalana, garantia el compromís d'Anglaterra en el manteniment de les seves constitucions, fos quin fos el resultat de la contesa.

La importància cabdal del pacte queda confirmada pels esdeveniments immediats. El 20 de juliol els vigatans obtenien la victòria del Congost davant les tropes borbòniques i s'ensenyorien de la comarca d'Osona, a l'eix del riu Besòs, una de les principals rutes de proveïment de Barcelona. Un mes després, el 22 d'agost, un gran estol aliat desembarcava davant la ciutat. Hi anava l'arxiduc Carles

d'Àustria, Carles III. Al llarg del mes i mig que es prolongà el setge, el paper de la resistència va ser important, tant a les portes de Barcelona com en la difusió de la revolta pel país. Tanmateix en aquest punt tampoc no es pot prendre al peu de la lletra el relat de Narcís Feliu de la Penya, d'innegable to agitador, com ha provat Josep M. Torres.²³

L'èxit aliat a Barcelona, tal vegada previsible, va venir acompanyat del triomf dels «maulets», o austriacistes valencians, en una operació que molt probablement s'havia dissenyat tan sols com una distracció militar. Efectivament, el 10 d'agost, uns dies abans del desembarcament de Barcelona, l'estol aliat havia desembarcat un petit contingent d'homes a la costa d'Altea, al sud del Regne de València. El comandava l'oficial imperial Joan Baptista Basset i Ramos.²⁴ D'origen valencià, Basset havia construït la seva carrera militar a l'exèrcit imperial, on destacà com a artiller, i havia acompanyat el príncep de Hessen-Darmstadt en el procés negociador que dugué a la signatura del tractat de la Gran Aliança. Dotat també d'un fort caràcter populista, Basset obtingué el suport de la vila de Dénia, i, després, d'un gran nombre de llauradors valencians, als quals prometé l'alliberament de les servituds feudals.

Amb un exèrcit essencialment popular i improvisat, Basset obtingué també el suport de les tropes catalanes del general Rafael Nebot, que inicialment s'havien d'encarregar de la seva repressió. Però el seu ràpid accés a la ciutat de València, on entrà el 16 de desembre, confirma també l'abast de les trames conspiradores a l'interior de la ciutat. Com a Barcelona, una part significativa de la burgesia valenciana havia optat ja per la causa de l'Arxiduc. Aquest va ser el cas, entre d'altres, de Josep Vicent Torres Eiximeno, secretari del Consell Municipal.

Més difícil resulta saber l'abast de la conspiració en l'àmbit de la noblesa i de la jerarquia eclesiàstica. El comte de Cardona, Josep Folch de Cardona i Erill, se singularitzà des del primer moment en defensa de Carles III. El seu va ser, però, un cas força excepcional. Cardona pertanyia a una branca lateral de la nissaga, i el seu ascens s'havia donat sempre en l'entorn cortesà dels Habsburg, de primer a Madrid i després a Viena. Més freqüent va ser, d'entrada, l'actitud de suport a Felip V, tot i que una gran part de la noblesa valenciana acabà passant-se a la causa de l'Arxiduc en la segona ofensiva aliada sobre Madrid, de 1710. Aquest va ser, entre altres, el cas de Joan Basili de Castellví i Coloma, comte de Cervelló, i de l'arquebisbe de València, Antoni Folch de Cardona. El canvi d'actitud pot obeir a un doble impuls extern. D'una banda, és evident que el discurs antifeudal de Basset va refredar el 1705 alguns sectors nobiliaris que inicialment podien haver estat pròxims a la causa de Carles III. D'altra banda, l'abolició dels Furs de València i la imposició al regne de les lleis de Castella (1707), juntament amb la duríssima repressió exercida per les tropes borbòniques, van acabar decantant aquests sectors a favor de la causa austriacista.

La resta de territoris de la Corona d'Aragó es van anar proclamant a favor de l'Arxiduc a mesura que els exèrcits

aliats hi van fer acte de presència. Aquest fou el cas del Regne d'Aragó i de les illes de Mallorca, Eivissa i Sardenya. Cal entendre, doncs, que en tots aquests àmbits la causa austriacista disposava de simpaties notables, però en cap cas prou poderoses per a llançar-se a la subversió. L'única excepció a aquesta dinàmica va ser Menorca. Però la proclamació unilateral de Carles com a rei, el 1706, va ser ofegada per l'ocupació borbònica de gener de 1707, que tot seguit abolí els privilegis de l'illa. Menorca va ser recuperada per les tropes aliades a la fi de setembre de 1708.

L'austriacisme, actiu o passiu, dels regnes de la Corona d'Aragó contrasta amb la molt majoritària actitud filipista que expressà el poble castellà. Aquest comportament es va fer especialment evident durant les dues ocupacions aliades de Madrid de 1706 i 1710. Si bé en les dues ocasions les autoritats borbòniques empresonaren alguns aristòcrates i bisbes, acusats de col·laborar amb Carles III, la capacitat de mobilització del partit austriacista va ser molt escassa, i la causa de Felip V fins i tot guanyà suports com a conseqüència d'aquells fets. Aquesta realitat contrasta, sens dubte, amb la seva precocitat i la seva important presència en nuclis poderosos que havien caracteritzat fins aleshores, com hem vist, l'austriacisme castellà.

La resposta a aquesta paradoxa es pot trobar de nou en els arguments utilitzats per la publicística. Com ha assenyalat M. Teresa Pérez Picazo, els textos borbònics castellans van aguditzar en aquelles conjuntures el discurs xenòfob, tot presentant l'exèrcit aliat com un conglomerat format per protestants i enemics d'Espanya. En aquest context general, la catalonofòbia va tenir un relleu especial, sobretot en els textos adreçats als sectors populars.²⁵

De fet, aquest discurs no era pas nou. Va ser fins i tot previst per l'almirall de Castella, a Lisboa, quan es va començar a parlar d'un probable desembarcament aliat a Barcelona. Els cronistes d'un signe i de l'altre són en aquest punt coincidents. L'historiador filipista sard Vicenç Bacallar, marquès de San Felipe, posa en boca de l'almirall que «el golpe mortal para la España era atacar la Andalucía, porque nunca obedecería Castilla a rey que entrase por Aragón, porque ésta era la cabeza de la Monarquía.»²⁶ I el mateix Francesc de Castellví confirma el sentit de la intervenció de l'almirall: «Que, dirigiéndose las armas a Cataluña, esto haría más pertinaces las Castillas, que juzgarían presumía la Corona de Aragón darles ley; [...] que si el rey entraba por Andalucía a ocupar Madrid se mantendría en el reino, y que si se intentaba por las partes de Aragón y Valencia no permanecería en España.»²⁷

CARLES III, REI DELS CATALANS: POLÍTICA I GUERRA

A partir del 7 de novembre de 1705, data de l'entrada triomfal de Carles III a Barcelona, la guerra internacional esdevingué també, doncs, una guerra civil. Dos joves

prínceps estrangers disposaren paral·lelament de sengles corts, a Madrid i a Barcelona, amb una estructura de govern, formada per consells i secretaries, que tendí a repetir-se mimèticament.²⁸

Com el seu antecessor i rival, Carles convocà la Cort general de Catalunya i s'hi mostrà particularment generós. No solament repetí algunes de les principals concessions econòmiques (el comerç directe amb Amèrica, el port franc per a Barcelona) i polítiques (com la creació del Tribunal de Contrafaccions) atorgades pel primer Borbó hispànic, sinó que n'hi afegí de noves. Entre aquestes, destaca l'abolició del control reial sobre les insaculacions a la Generalitat i al Consell de Cent, cosa que esborrà de fet l'última gran conseqüència repressiva de la Revolució de 1640. En la mateixa línia, cal destacar la legalització de la Conferència dels Tres Comuns, que aplegava aquestes dues institucions i el braç militar. Aquesta mancomunitat d'institucions havia estat explícitament prohibida per Felip V, i jugaria un paper clau en l'última defensa de Barcelona durant el setge de 1713-1714.

Afegim a tot plegat una política deliberada de promoció social de l'austriacisme local, mitjançant ennobliments, concessions de ciutadanes honrades, intitolacions i càrrecs civils i militars. Podríem dir, doncs, que a la primavera de 1706, quan Barcelona superà el primer setge borbònic, el partit austriacista consolidava la seva victòria en l'àmbit militar, en l'àmbit de les idees i també en el de les persones.

Tanmateix el funcionament diari del nou règim no va ser fàcil. La tensió entre la Corona i les institucions «de la terra» reaparegué ben aviat, i esdevingué especialment visible a partir de la fi de 1707, quan la guerra s'instal·là definitivament a Catalunya amb l'ocupació borbònica de Lleida. En aquell context, l'entorn cortesà arribà a generar projectes de contingut autoritari, o absolut. En tot cas, resulta impossible extreure conclusions sobre quina hauria estat l'evolució de la cort de Carles si la fi del conflicte bèl·lic hagués estat una altra. Cal tenir en compte, en aquest sentit, que el Govern de Barcelona estigué permanentment afectat per la guerra, cosa que li conferí un estatus de provisionalitat continuada.

Aquesta situació d'excepcionalitat es pogué viure a un doble nivell. D'una banda, Barcelona no tan sols continuà essent la capital del Principat, sinó que, a més, esdevingué de cop i volta capital d'una cort paral·lela, on es constituí, de manera més o menys improvisada o imperfecta, tota l'arquitectura de consells característica dels Habsburg hispànics. A aquests, s'hi superposaren dues secretaries d'estat: la dirigida pel notari català Ramon de Vilana-Perles (esdevingut marquès de Rialb), amb competències a la península; i la d'Itàlia, encarregada al navarrès Juan Antonio Romeo, marquès d'Erendazu. Convé remarcar, doncs, que aquests organismes governaven teòricament uns territoris que mai no van estar en mans de Carles, o bé ho van estar durant un temps excepcionalment breu. Aquest fet suposà una clara migradesa fiscal i, per tant, una dependència política i militar respecte als estats aliats.

L'excepcionalitat va ser causada també pels vaivens de la guerra. A diferència de les dues corones borbòniques, que disposaven de continuïtat territorial i d'un clar lideratge per part de l'oficialitat francesa, l'Exèrcit aliat a la Península va ser sempre una amalgama heterogènia. Sobre un conjunt de forces diverses –imperials, britànics, holandesos, portuguesos, i també tropes hispàniques reclutades per Carles III–, la presència britànica va esdevenir decisiva, entre altres coses perquè eren els únics que disposaven d'una armada suficient per a desplaçar tropes. I les campanyes militars britàniques van venir marcades per la necessitat de convèncer una opinió pública interior molt dividida. Això explica, molt probablement, l'obsessió per entrar a Madrid –és a dir, per donar un titular d'impacte a la publicística anglesa favorable– que encapçalà (i finalment féu fracassar) les operacions de 1706 i 1710.

Malgrat tot, Barcelona visqué durant els anys 1705-1713 el miratge social i simbòlic d'una cort reial, una circumstància que caldria retrocedir més de dos segles enrere per retrobar. A Barcelona s'hi aplegaren, doncs, ambaixadors i representants de tots els estats aliats i neutrals, comerciants d'arreu, la noblesa de tradició vinguda d'arreu d'Espanya i d'Itàlia i la nova noblesa elevada pel nou monarca. També s'hi aplegaren importants artistes, la qual cosa va tenir repercussions immediates en l'àmbit de l'arquitectura, el teatre i la música.²⁹ D'altra banda, també es van tirar endavant ambiciosos projectes comercials que cercaven els mercats ultramarins, com la ja esmentada Companyia Nova de Gibraltar, fundada el 1709.³⁰ I, en totes les escales, és detectable un cert procés de fusió entre nouvinguts i autòctons, que continuà en els anys següents a l'exili vienès.

La dinàmica militar ibèrica anà, però, sempre a mal borràs. La primera ofensiva sobre Madrid se saldà amb la derrota aliada a la batalla d'Almansa (1707). Aquest fet tingué enormes repercussions polítiques, ja que suposà l'arraconament de la guerra a Catalunya i la publicació del decret que abolí els furs dels regnes d'Aragó i de València. Els austriacistes més destacats d'aquests dos territoris van haver de refugiar-se a Barcelona, mentre les noves autoritats borbòniques iniciaren una repressió massiva que es caracteritzà pels càstigs col·lectius, per les execucions massives i per la crema de les viles considerades rebels. Fet i fet, la dominació de Carles III al Regne de València no havia arribat al cap d'un any i mig –alguns mesos més de la que conegué Aragó.

EL MOMENT REPUBLICÀ

Tanmateix Carles III no perdé la guerra al front ibèric, sinó en el joc diplomàtic internacional. Com és sabut, l'11 d'abril de 1713 se signà el Tractat d'Utrecht, que suposà la fi de la guerra internacional. Gairebé un mes abans, el 19 de març, la seva esposa Elisabet Cristina s'havia embarcat a Barcelona, rumb a l'Imperi, en companyia d'alguns dels

membres més conspicus de la cort. El tractat, en el seu article tretzè, reconeixia els esforços de la reina Anna d'Anglaterra per a garantir el manteniment de les constitucions de Catalunya (per bé que no feia un esment explícit del Pacte de Gènova, signat amb els catalans el 1705). Tanmateix la reina es donava per satisfeta amb el compromís de Felip V de garantir als catalans els «privilegis que posseeixen els habitants de les dues Castelles, que de tots els pobles d'Espanya són els més amats del rei Catòlic.» No cal dir que aquest text avalava, amb innegables dosis de cinisme, la voluntat del primer Borbó hispànic d'abolir les constitucions de Catalunya.³¹

La retirada de les tropes aliades va anar acompanyada de l'avanç paral·lel de l'exèrcit de les dues corones. Aquesta pràctica, pactada per les màximes autoritats militars al Conveni de l'Hospitalet (22 de juny), tan sols va tenir tres excepcions: les guarnicions de les fortaleses de Castellciutat i Cardona, governades respectivament pels generals Josep Moragues i Manuel Desvalls, i, sobretot, Barcelona. A la capital de Catalunya, el conseller en cap es va fer càrrec, en nom de la ciutat, de la fortalesa de Montjuïc i de les Drassanes, on es guardaven les municions i el material de guerra de l'exèrcit aliat. Aquest darrer acte, de contingut netament rupturista, va marcar els esdeveniments posteriors.³²

Efectivament, mentre el general Starhemberg, últim lloctinent de Catalunya, tancava la retirada de les tropes imperials, la Diputació del General convocava, d'acord amb els altres dos comuns, la Junta General de Braços de Catalunya. Aquesta institució, coneguda també coetàniament com a Parlament de Catalunya, disposava d'una representació social i territorial fins i tot superior a la de la Cort general, de la qual es diferenciava per l'absència del monarca. De fet, la Junta General tan sols havia estat convocada en una altra ocasió, el 1641, moment també caracteritzat per la ruptura i la guerra.

La junta es constituí solemnement el 30 de juny de 1713, i s'organitzà en reunions separades dels braços o estaments. El debat va ser molt viu als braços militar i reial, ja que l'eclesiàstic optà per no participar de les votacions. Els termes que es dirimien eren la rendició o la resistència. A favor de la primera opció s'esgrimiren arguments tan evidents com la inevitabilitat de la derrota o la necessitat d'evitar un vessament de sang i la ruïna del país. La segona opció apel·là a l'orgull i a la història de la pàtria, a la irreversibilitat de la pèrdua de les constitucions i, encara, a la possibilitat que la conjuntura internacional variés en els mesos següents. Des d'aquesta argumentació, la resistència, si més no en una primera etapa, esdevenia una tàctica dictada per la prudència política. Gràcies a Francesc de Castellví disposem dels discursos pronunciats al braç militar, tots ells d'una eficaç factura retòrica i d'una inevitable eloqüència política.³³

Tot ens fa pensar que la majoria dels assistents a la Junta de Braços advocaven per la rendició. En aquest sentit, es pronuncià fins i tot un primer text redactat per una representació paritària dels tres braços. Tanmateix el 9 de juliol

la Diputació del General publicà, en nom de la Junta, l'acord per a la resistència. Aquest fet sorprengué enormement les cancelleries europees, començant per la imperial, però també una bona part de l'opinió pública catalana. Fou el resultat d'una combinació de factors: la decisió del braç eclesiàstic de no participar en la votació, probablement convençut del seu resultat favorable a la rendició; l'opció decidida per la resistència del braç reial, format per ciutats, viles i llocs lliures, i la presència d'un nucli molt actiu, però probablement minoritari, de membres del braç militar proclius també a la resistència, que forçaren una segona votació després que les ciutats i viles haguessin pres aquesta opció. Cal afegir-hi també la pressió del poble menut de Barcelona, que amenaçà repetidament, i fins violentament, els sectors partidaris de la rendició, i que probablement aconseguí que alguns nobles favorables a aquesta opció s'absentessin de la ciutat abans de la segona i decisiva votació del seu braç. En sentit invers, cal notar les pressions d'Starhemberg sobre els sectors benestants per tal que acceptessin allò pactat a Utrecht.

L'exèrcit de les dues corones, comandat pel duc de Pòpuli, encerclà la ciutat i la intimà a la rendició el 25 de juliol de 1713. Les forces eren clarament desproporcionades. En els moments culminants del setge, les tropes borbòniques van arribar a aplegar a Catalunya uns cent mil homes, la meitat dels quals situats al voltant de la ciutat. Per contra, les forces defensives eren força més migrades: uns dos mil soldats professionals dirigits pel general Antoni de Villarroel, a Barcelona; una xifra potser lleugerament superior de fusellers de muntanya, repartits pel país, als quals caldria sumar les guarnicions de Castellciutat i de Cardona, i uns cinc mil civils, autòctons i refugiats, que conformaven la Coronela, o milícia urbana de Barcelona, dirigida pel seu conseller en cap (Rafael Casanova, des del novembre de 1713).

Tanmateix la ciutat resistí amb encert els primers mesos de setge, tot i que no aconseguí generalitzar la guerra al conjunt del territori. L'hivern de 1714, però, s'estengué arreu la revolta de les Quinzenades, coneguda així pel nom del nou impost introduït aleshores per les autoritats borbòniques.³⁴ La repressió d'aquest moviment va ser ferotge i es va saldar amb un gran nombre de localitats cremades i devastades i d'execucions massives i indiscriminades. D'altra banda, des del 22 de maig de 1714, les bateries borbòniques van assolir les posicions que els van permetre iniciar els bombardeigs sobre Barcelona. El setge es va accelerar el 6 de juliol, gairebé un any després del seu inici, amb la incorporació del duc de Berwick i de nombrosos efectius militars francesos. Com és prou sabut, Barcelona va caure l'11 de setembre.

No ens pertoca aquí enumerar de manera detallada els esdeveniments militars que es produïren al llarg d'aquells catorze mesos,³⁵ ni la seva terrible incidència sobre la població civil, un aspecte suficientment remarcat per Francesc de Castellví. Volem, però, aportar algunes reflexions sobre el govern de la resistència en aquell període, un tema que hem analitzat més àmpliament.³⁶

El govern d'un país sense rei prengué formes inevitablement republicanes. S'estructurà mitjançant òrgans col·legiats, d'una certa complexitat organitzativa, però que, com hem vist, disposaven ja d'una àmplia tradició i de nombroses complicitats. Així, quan, el 16 de juliol de 1713, la Junta General de Braços suspengué les seves funcions, nomenà una junta col·legiada de trenta-sis membres, dotze per cada braç, encarregada de dirigir la resistència en nom dels estaments. Convé remarcar el caràcter executiu, i no només consultiu, de la junta. D'aquesta manera, tot i que els diputats i oïdors de la Diputació del General van continuar tenint la precedència protocol·lària dins la institució, el poder real s'organitzà des d'aquesta junta àmplia.

D'altra banda, la Conferència dels Tres Comuns, formada per la Diputació, el Consell de Cent i el braç militar, es féu càrrec del govern efectiu de la resistència. Una de les seves primeres mesures va ser comunicar al lloctinent de Mallorca, Joan Antoni de Rubí i de Boixadors, marquès de Rubí, la decisió de resistir. També ho feren als ambaixadors catalans a les antigues corts aliades, que havien estat nomenats pels comuns els mesos precedents. Al llarg del setge, els ambaixadors reberen instruccions per a trobar una sortida negociada al conflicte; entre altres, s'especulà sobre la possibilitat de formar una «república lliure» de Catalunya, amb Mallorca i Eivissa, sota protectorat britànic.

El 26 de febrer de 1714, la trenta-sisena va ser substituïda per una vint-i-quatrena (junta de 24 membres), formada exclusivament per membres del Consell de Cent. Com ja s'havia esdevingut a la Guerra dels Segadors, l'ocupació de la gairebé totalitat del país per part de les tropes enemigues havia deixat la Diputació del General sense rendes i amb una escassa representativitat política. Com aleshores, doncs, el Consell de Cent acaparà el lideratge de l'última resistència. Tanmateix convé remarcar que la Conferència dels Tres Comuns continuà prenent col·legiadament totes les decisions polítiques rellevants.

Però el govern sorgit el juliol de 1713 mostrà un interès especial a mantenir la legalitat d'un entramat polític al capdamunt del qual hi havia un monarca, Carles III, en nom de qui s'havia proclamat la resistència. En absència de lloctinent, a causa de l'evacuació d'Starhemberg, la màxima representació del monarca al Principat era el portantveus de la governació general, Pere de Sentmenat-Torrelles, que com a tal exercí les seves funcions. El mateix cal dir de l'Audiència de Catalunya, molt delmada per la marxa d'alguns dels seus membres a Mataró, sota control borbònic.

També Carles, des de Viena, jugà les seves cartes. Un personatge clau, en aquest sentit, va ser el notari Joan Francesc de Verneda, cunyat de Ramon de Vilana-Perles, que aleshores havia esdevingut secretari d'estat i del Despatx Universal del Consell d'Espanya, amb seu a la capital imperial. Verneda, que havia marxat de Catalunya el març de 1713 en el seguici que acompanyà l'emperadriu

Elisabet Cristina, retornà a Barcelona el 2 d'octubre d'aquell any. Des d'aleshores, exercí el paper d'agent o ambaixador oficiós del rei emperador al cap i casal. Mitjançant el lloctinent de Mallorca, Verneda mantingué informat el Consell d'Espanya, i en especial el seu cunyat, Vilana-Perles, del curs dels esdeveniments a Barcelona, i en rebé ordres concretes d'actuació.

El govern militar de Barcelona anà a càrrec d'una comissió restringida, anomenada Junta Secreta, formada per representants dels Tres Comuns, pel portantveus de la governació i pel mateix Verneda. La junta despatxava amb el general governador, Antoni de Villaruel, que, si més no des de l'arribada de Verneda, se sentí nomenat pel seu rei, Carles III.

Al llarg del setge, la resistència organitzà una important acció de propaganda política. El discurs més significatiu, en aquest sentit, va ser el *Despertador de Catalunya*. El text, publicat a Barcelona el novembre de 1713, va ser poc després traduït a l'italià i imprès a Nàpols. A diferència de la publicística de 1705-1706, de contingut més pròpiament dinasticista, els textos del darrer setge de Barcelona destacaren els valors republicans com la llibertat de la pàtria o la supremacia del bé comú i de l'interès general. D'altra banda, rebateren la propaganda borbònica, que presentava les constitucions de Catalunya com un conjunt de drets arcaïtzants destinats exclusivament als estaments privilegiats. Enfront d'aquesta visió, textos com el *Despertador* remarcaren el gran nombre de drets –fiscals, jurídics i de tota mena– de què gaudien els catalans comuns gràcies al seu entramat legal, aleshores en perill d'extinció.³⁷

També cal destacar la publicació dins de la ciutat d'una *Gasetta de Barcelona*, que va arribar a editar quaranta-dos números entre juliol de 1713 i agost de 1714.³⁸ L'objectiu de la publicació era mantenir la moral dels assetjats i contraatacar la propaganda borbònica.

La defensa del país també va prendre ben aviat formes de fervor catòlic popular, que, al llarg dels mesos del setge, van anar lliscant vers el mil·lenarisme. Les expressions diàries de religiositat de masses van ser dirigides per sectors del clergat regular urbà, que alguns destacats dirigents de la resistència van qualificar pejorativament de «beates». Algunes formes de devoció popular se situaren a cavall dels discursos civil i catòlic. En resulta particularment significatiu el culte a Nostra Senyora de la Llibertat, que va donar lloc a uns goigs molt celebrats.

LA REPRESSIÓ I EL DECRET DE NOVA PLANTA

A Catalunya, la desfeta de 1714 només admet comparacions amb la de 1939. Tot apunta que les xifres de represaliats, d'executats i d'exiliats foren gairebé intercanviables, en termes proporcionals a la població d'una data i de l'altra. En tots dos casos, a més, les conseqüències qualitatives de la repressió van ser fins i tot superiors, ja que aquesta afectà especialment els sectors que, des d'una realitat

social diversa i en el conjunt del territori, havien liderat un projecte de país i de futur. Més enllà de l'escapçament d'una classe dirigent, la desfeta comportà, en ambdues dates, la fi d'una organització jurídicopolítica pròpia i la imposició d'un model d'estat contra el qual s'havia combatut.

El règim que s'establí a Catalunya els mesos que seguiren l'11 de setembre ha estat qualificat de terrorisme militar per diversos autors, des de Salvador Sanpere i Miquel. Aquest model, caracteritzat per l'acció indiscriminada i per la plena impunitat de l'oficialitat de l'exèrcit, tenia, de fet, dos precedents immediats. El primer, com hem assenyalat, es produí al País Valencià, en especial després de la batalla d'Almansa, i es va saldar amb l'incendi de diverses viles. El segon es va dur a terme al Principat durant els primers mesos de 1714, a causa de la revolta contra l'establiment de les Quinzenades. En ambdós casos, l'Exèrcit va recórrer a pràctiques similars: els càstigs col·lectius i indiscriminats; les execucions en massa, en cas de resistència; els constrenyiments militars, les requisies i l'emprisonament d'autoritats locals, o els recàrrecs sobre localitats veïnes, en cas d'impagament d'impostos, etc. En definitiva, la pràctica abusiva i permanent de la pedagogia del terror d'estat.

Però la generalització del terrorisme militar sobre el conjunt del territori no va ser en cap cas fruit de l'acció espontània, o autònoma, dels caps de l'exèrcit. Ben a la inversa, formà part d'un projecte planificat, que en tot moment seleccionà i castigà les víctimes. Així, els dirigents militars i polítics de la resistència de Barcelona durant el setge de 1713-1714 van ser detinguts i enviats a Alacant, des d'on van ser distribuïts als presidis d'Hondarribia, Pamplona i la Corunya; la majoria no van ser alliberats fins al 1725. D'altra banda, els oficials i soldats van ser emprisonats en places més pròximes, com Tortosa i Peníscola, o bé van poder retornar a les seves viles i llocs, amb la condició de presentar-se periòdicament davant les autoritats borbòniques.³⁹

Per la seva banda, algunes desenes d'eclesiàstics van ser desterrats a terres sota jurisdicció de l'emperador, en especial a Itàlia, o als Estats Pontificis. La mateixa sort corregeren els centenars de refugiats d'altres regnes hispànics que havien restat a Catalunya durant el setge. La mesura s'aplicà fins i tot a aquells que es refugiaren a Mataró, sota domini borbònic, tot esperant el perdó de Felip V.

La política repressiva abastà tots els àmbits. Els béns dels austriacistes van ser segrestats per l'Administració reial. També es van suprimir tots els títols, càrrecs i honors concedits en temps de Carles III. La política de desmemòria històrica va esdevenir un objectiu primordial, la qual cosa suposà la destrucció dels símbols del passat llunyà o pròxim, la prohibició total o parcial d'obres publicades en temps de Carles III i una rígida censura sobre les cròniques coetànies, que impedí fins i tot la difusió a la monarquia hispànica de textos clarament favorables a Felip V i hostils amb els seus rivals.

Els decrets de prohibició d'armes es van aplicar sense excepcions. A la majoria de ciutats i viles de Catalunya, l'exèrcit va ocupar, de manera permanent, alguns dels edificis més emblemàtics i de dimensions més grans. A Lleida, per exemple, es van fer amb la Seu Vella. A Barcelona, a més d'ocupar Montjuïc, les muralles de la ciutat, les Drassanes, antics convents com el de Sant Agustí i edificis públics com la Universitat, a la Rambla dels Estudis, es va fer construir la Ciutadella militar, una obra que, com ha assenyalat Albert Garcia Espuche, va obligar a destruir més de mil dos-cents habitatges, és a dir, una cinquena part del total de la ciutat.⁴⁰

Tots els estudis universitaris van ser clausurats. Al seu lloc, es va crear una universitat única, amb seu a Cervera, localitat d'adscripció borbònica, que es va posar sota control de la Companyia de Jesús. La llengua catalana va ser progressivament bandejada de tots els àmbits públics seguint el criteri expressat en una instrucció als corregidors de 1717: «que se consiga el efecto sin que se note el cuidado.»

El Decret de Nova Planta de Catalunya, del 16 de gener de 1716, va ser la darrera baula d'una cadena de decrets que afectà el conjunt dels regnes de la Corona d'Aragó. Com hem vist, el primer decret d'abolició dels furs es publicà el 1707, i es va adreçar als regnes de València i d'Aragó.⁴¹ El 1711 es formulà un nou decret per a aquest darrer regne, ja que l'anterior havia estat suprimit durant l'ofensiva aliada de 1710. El penúltim decret es publicà al Regne de Mallorca el 1715.

Com ha assenyalat Joan Mercader i Riba,⁴² el text aplicat a Catalunya va ser el més elaborat i madur. El decret suprimia totes les institucions representatives, tant locals com nacionals. En el seu lloc, proclamava el poder absolut del monarca, que havia d'exercir-se mitjançant tres línies jeràrquiques paral·leles, organitzades sempre de dalt a baix. D'una banda, el capità general esdevenia la primera autoritat del Principat, en el pla militar i polític; de tota manera, la seva funció primordial, al llarg del segle, va ser el comandament de les abundants forces militars que s'allotjaren a Catalunya. D'altra banda, la Reial Audiència, formada per dues sales civils i una de criminal, amb un total de setze jutges, esdevingué el tribunal superior i el govern polític del Principat. La confiscació, per part de la institució, de la Casa dels Diputats, o Palau de la Generalitat, simbolitzà el seu encimbellament. L'Audiència va ser l'única institució en què la presència de catalans botiflers va ser significativa. Tot i que formalment supeditada al capità general, que n'era president nat, disposà d'una major continuïtat institucional i va tenir un gran pes polític, ja que controlava la xarxa de corregidors i alcaldes, responsables de l'ordre públic en l'àmbit local. Finalment, la Superintendència es va fer càrrec del cobrament dels impostos i dels pagaments de l'exèrcit i de l'Administració; s'estructurà sobre el territori mitjançant subdelegacions.

En un sistema de caràcter piramidal, totes les autoritats polítiques de Catalunya, fins i tot les locals, havien de ser nomenades directament pel rei o, en el cas de les autoritats menors, per la Reial Audiència.

El nou organigrama polític tingué el seu complement en el nou sistema fiscal. La Superintendència es va fer amb tots els impostos ordinaris pagats anteriorment a la monarquia i, alhora, amb els impostos de la Generalitat i del Consell de Cent. També, com hem assenyalat, es va quedar els béns segrestats als austriacistes. A més, va crear nous impostos indirectes i va generar un nou impost directe, el cadastre, publicat el 9 de desembre de 1715 i aplicat des de l'any següent.

La contribució del cadastre, amb altres impostos annexos, se situà des dels seus orígens al voltant del milió de pesos anuals, cosa que suposà multiplicar per 7,3 el valor dels serveis votats en les dues últimes convocatòries de la Cort general de Catalunya.⁴³ La seva aplicació en un país arruïnat per l'impacte dels fets bèl·lics va esdevenir particularment dolorosa i el convertí, de fet, en un càstig de guerra. D'altra banda, tot i que aparentment havia d'introduir criteris d'equitat, alguns errors de concepció i la precipitació i la violència amb què va ser aplicat van contribuir a agreujar-ne les conseqüències. En molts casos, la seva aplicació només va ser possible mitjançant constrenyiments militars i altres mesures repressives. També van ser freqüents, en els casos d'impagament, els recàrrecs sobre les poblacions veïnes. Per tot plegat, el nou impost es guanyà el qualificatiu popular de «catàstrofe».

Tanmateix, malgrat l'espectacular augment de la pressió fiscal, la presència militar va ser tan imponent tot al llarg del segle que els impostos pagats per Catalunya no van arribar a cobrir les despeses de l'Estat. Així, el 1729, els ingressos totals de la Corona a Catalunya tot just representaven el 58,49 % de les despeses de l'exèrcit ocupant i el 49,8 % de les despeses totals de la monarquia al Principat.

En definitiva, tot i que en teoria la Nova Planta havia de comportar l'extensió a Catalunya de les lleis i institucions castellanques –en la línia del compromís adquirit per Felip V a Utrecht–, en realitat allò que s'introduí era essencialment nou. Així, la concentració de poders en mans del capità general, la militarització del càrrec de corregidor, la mateixa existència de la Superintendència o el model fiscal van constituir un assaig de caràcter radicalment absolutista, que només va ser possible per la condició del país com a territori vençut. Quan, a partir de 1745, la monarquia intentà introduir el cadastre a la Corona de Castella, es trobà amb una àmplia oposició, que l'obligà a retardar i, finalment, a liquidar el projecte.

L'EXILI I L'«AUSTRIACISME PERSISTENT»

Una de les conseqüències més importants de la Guerra de Successió va ser l'exili.⁴⁴ Els censos elaborats a partir de 1714 permeten situar la xifra total d'exiliats entre les 25.000 i les 30.000 persones. L'exili es nodrí de persones de totes les classes socials i de tots els regnes peninsulars, si bé els catalans foren el col·lectiu majoritari.

De fet, l'exili es produí en diverses onades. La primera correspon a l'evacuació de juliol de 1713. Aleshores abandonaren Barcelona la majoria de polítics i nobles cortesans. També ho feren un gran nombre d'oficials i soldats, amb les seves famílies; un cop a Itàlia, constituïren tres regiments de cavalleria i dos d'infanteria. La segona gran onada és conseqüència directa de la desfeta de 1714. Hi prengueren part, de manera organitzada, la guarnició de Cardona, que obtingué en la capitulació de la plaça el dret de poder abandonar el país, i els col·lectius que van ser objecte de desterrament per part de les autoritats borbòniques, és a dir, eclesiàstics i naturals d'altres regnes que residiren a Catalunya durant el setge. Tanmateix l'exili més nombrós i prolongat en el temps es va produir de manera clandestina; ens referim als milers de catalans que marxaren del país, contravenint la llei, en veure en perill la pròpia vida. També contribuïren a eixamplar-ne el nombre les ocupacions borbòniques de Mallorca (1715) i Sardenya (1717) i la desmobilització dels guerrillers de Carrasquet després de la Guerra de la Quàdruple Aliança (1720). La Pau de Viena (1725), que donà formalment per acabada la guerra, suposà l'amnistia recíproca; la majoria d'oficials que es trobaven presos des de 1714 optaren aleshores per marxar a l'exili.

El col·lectiu exiliat se situà molt majoritàriament al Regne de Nàpols i a l'estat de Milà. Tanmateix la noblesa i els alts funcionaris van anar a parar a Viena. A la capital imperial, s'hi formaren els consells d'Espanya i de Flandes, encarregats de governar els territoris cedits a l'emperador pel tractat d'Utrecht. La majoria dels seus consellers eren exiliats. D'altra banda, com recordà Ernest Lluch,⁴⁵ la historiografia alemanya ha destacat la influència que disposà en l'entorn imperial l'anomenat «partit espanyol», format també per exiliats i per antics membres de la cort de Barcelona. Per la seva banda, una part important dels eclesiàstics exiliats es concentrà a Roma. Els qui residien en terres de l'emperador van disposar, en general, de pensions o rendes d'acord amb el seu estatus social anterior.

Fins ben entrat el decenni de 1740, l'exili mantingué arreu els seus trets d'identitat i uns àmbits de sociabilitat propis. A Viena, els exiliats freqüentaven el monestir benedictí de Montserrat (els Schwarzspanier, o espanyols negres) i el convent dels trinitaris descalços, o espanyols blancs, que va ser enllestit el 1727 i que conserva, a la seva cripta, les tombes d'alguns dels exiliats més il·lustres. També es creà l'Hospital d'Espanyols que, segons Castellví, entre 1718 i 1732 va atendre 2.427 pacients. La seva església, encara en funcionament avui, es posà sota la invocació de la Mare de Déu de la Mercè.

Els cinc regiments hispànics i una companyia de voluntaris van participar activament a la Tercera Guerra Turca (1714-1718). En aquell conflicte, les campanyes bèl·liques de 1716 i 1717 van permetre l'ocupació de Temesvar i Belgrad, respectivament, que va ser ratificada pel Tractat de Passarowitz (1718). El comte d'Alcaudete, Antonio de Portugal y Toledo, comandà les forces assetjants en el moment de la rendició d'ambdues places; per això es féu amb

les claus de les portes de les muralles, que envià en els anys següents, juntament amb dues figures de plata, al monestir de Guadalupe (Extremadura). D'altra banda, el valencià Vicent Díaz de Sarralde escriví en aquella ocasió una composició èpica de grans dimensions, que publicà a Nàpols.⁴⁶

A l'exili es van escriure algunes importants obres d'història i de pensament polític. Entre les figures destacades esmentem Francesc de Castellví, l'autor de la millor crònica catalana de la guerra, que hem citat abundantment; Antoni de Bastero, que publicà a Roma *La Crusca Provenzale* (1724), estudi que defensava la influència dels trobadors catalanoprovençals en els orígens del tres-cents toscà; Josep Plantí, autor de diverses obres d'història i d'un projecte de creació d'una nova ciutat per als exiliats; Juan Amor de Soria, que redactà diversos tractats polítics de gran importància, i els juristes Domènec Aguirre i Francesc Solanes, entre d'altres.⁴⁷

Malgrat la prohibició de la correspondència durant llargs períodes, l'exili mantingué contacte polític amb els nuclis resistents de l'interior. La relació va ser més intensa en ocasió dels grans conflictes bèl·lics internacionals, que l'exili va considerar una plataforma per tornar a posar damunt la taula el «cas dels catalans». Aquestes circumstàncies es van produir durant la Guerra de la Quàdruple Aliança (1718-1720) i el Congrés de Cambrai que la seguí, i en ocasió de la Guerra de Successió de Polònia (1733-1735). Com ja hem esmentat, durant aquest darrer conflicte, que se saldà amb l'ocupació borbònica de Nàpols i Sicília, es publicaren a l'exili dues obres de gran importància política: *Via fora als adormits* i *Record de l'Aliança fet al sereníssim Jordi, augusto rei de la Gran Bretanya*.⁴⁸

Però l'ocupació borbònica dels regnes meridionals d'Itàlia tingué conseqüències funestes per als exiliats. El Consell d'Espanya va ser clausurat, es van deixar de pagar les pensions i l'entorn imperial acordà desplaçar el col·lectiu de pensionistes a terres del Banat de Temesvar, que aleshores era objecte d'una activa colonització. Així, uns vuit-cents exiliats es concentraren a l'actual Zrenjanin (Vojvodina, Sèrbia), on fundaren la Nova Barcelona (1735-1738). L'experiment es va saldar amb un fracàs estrepitos i una gran mortaldat. Els seus supervivents retornaren els anys següents a Buda i a Viena.⁴⁹

A la fi del decenni de 1740, el col·lectiu es va anar desdibuixant de manera ja força evident. Hi contribuïren el retorn a terres peninsulars, en alguns casos, i les defuncions i la dissolució a les societats d'acollida, mitjançant matrimonis mixtos, en d'altres.

A l'interior de Catalunya, fins al decenni de 1730 existiren diversos col·lectius que, naturalment de manera clandestina, es van oposar a l'ocupació borbònica. La guerrilla va reprendre amb força durant la Guerra de la Quàdruple Aliança (1718-1720), que, en aquesta ocasió, enfrontà els vells aliats i França contra Felip V. L'estiu de 1719, el guerriller Pere Joan Barceló, Carrasquet, amb diners i armament francesos, va revoltar les comarques meridionals del Principat. Altres caps seguiren el seu exemple més o menys arreu, com ha assenyalat Enrique Giménez.⁵⁰ D'al-

tra banda, a les viles pirinenques ocupades per les tropes franceses es restablí el règim municipal anterior a la Nova Planta. Tanmateix la fi de la guerra i, sobretot, la signatura de la Pau de Viena (1725) representaren, en el pla interior, la consolidació del règim borbònic. Encara el 1735 hi hagué una petita represa de la guerrilla, coincidint amb la nova guerra internacional.

Des d'aquesta data, però, l'austriacisme deixà de ser una alternativa dinàstica viable. Allò que restà, l'«austriacisme persistent», en paraules d'Ernest Lluch,⁵¹ va ser la nostàlgia per les constitucions perdudes. Aquest esperit impregnà les diverses iniciatives de recuperació de les institucions, que ja es produïren dins la nova legalitat, com el Memorial de Greuges presentat el 1760 a Carles III de Borbó pels representants de les ciutats de Saragossa, València, Barcelona i Palma. La nostàlgia del règim anterior a la Nova Planta va ser present encara durant la Guerra del Francès (1808-1814) i en els primers compassos de la Revolució liberal.

La Catalunya del segle XVIII visqué un clima d'ocupació militar permanent, com ha assenyalat Lluís Roura.⁵² Tanmateix la brutalitat en l'exercici de la pedagogia de la repressió es combinà, de manera progressiva, amb el desenvolupament de mecanismes d'integració o d'adaptació al nou règim. Aquest procés s'inicià ja durant la crisi de 1719 i va ser més evident entre alguns sectors de les classes dirigents i d'allò que podríem anomenar «gent d'ordre».⁵³

NOTES I REFERÈNCIES

- [1] Vegeu, entre d'altres: John H. ELLIOTT. *Imperial Spain, 1469-1716*. Edward Arnold Publishers, Londres 1963; Helmut G. KOENIGSBERGER. *La práctica del imperio*. Alianza, Madrid 1989. (Edició original anglesa: Helmut G. KOENIGSBERGER. *The practice of empire*. Cornell University Press, Ithaca 1969.)
- [2] Víctor FERRO. *El Dret Públic català. Les institucions a Catalunya fins al Decret de Nova Planta*. Eumo, Vic 1987.
- [3] Josep SANABRE. *La acción de Francia en Cataluña en la pugna por la hegemonía de Europa (1640-1659)*. RABL, Barcelona 1956; John H. ELLIOTT. *The revolt of Catalans. A study in the decline of Spain (1598-1640)*. Cambridge University Press, Cambridge 1963; Eva SERRA (ed.). *La revolució catalana de 1640*. Crítica, Barcelona 1991; Antoni SIMON. *Els orígens ideològics de la revolució catalana de 1640*. PAM, Barcelona 1999; Xavier TORRAS. *La guerra dels Segadors*. Eumo, Pagès, Vic, Lleida 2006; Xavier TORRAS. *Naciones sin nacionalismo: Cataluña en la Monarquía Hispánica, siglos XVI-XVII*. Universitat de València, València 2008; Antoni SIMON. *Pau Claris, líder d'una classe revolucionària*. PAM, Barcelona 2008.
- [4] Antonio ESPINO. *Cataluña durante el reinado de*

- Carlos II. *Política y guerra en la frontera catalana, 1679-1697*. Universitat Autònoma de Barcelona, Bellaterra 1997.
- [5] Una comparació sistemàtica entre els resultats de les Corts generals de 1701 i 1705 a: Joaquim ALBAREDA. «Estudi introductori». A: *Constitucions, capítols i actes de cort: anys 1701-702 i 1705-1706*. Base, Barcelona 2004.
- [6] Sobre l'almirall de Castella, vegeu María Luz GONZÁLEZ MEZQUITA. *Oposición y disidencia en la Guerra de Sucesión Española. El Almirante de Castilla*. Junta de Castilla y León, Valladolid 2007. El seu manifest de 1702 ha estat publicat per M. Teresa PÉREZ PICAZO. *La publicística española en la Guerra de Sucesión*. CSIC, Madrid 1966, vol. II, p. 201-220. Vegeu també Agustí ALCOBERRO. «"Monarquia moderada" i "llibertat de la pàtria". Notes sobre el pensament polític de l'autriacisme castellà a l'exili». *Pedralbes. Revista d'Història Moderna*, núm. 27 (2007), p. 173-196.
- [7] Narcís FELIU DE LA PENYA. *Anales de Cataluña*, Barcelona, 1709, 3 v. (ed. facsímil: Base, Barcelona 1999. Estudi introductori de Jaume SOBREQÜÉS). Sobre la formació del partit austriacista a Catalunya, vegeu Joaquim ALBAREDA. *Els catalans i Felip V. De la conspiració a la revolta (1700-1705)*. Vicens Vives, Barcelona 1993.
- [8] Eva SERRA. «Una alternativa nacional sota l'aparença de conflicte dinàstic». A: *L'aposta catalana a la Guerra de Successió (1705-1707)*. Museu d'Història de Catalunya, Barcelona 2007, p. 509-518.
- [9] Agustí ALCOBERRO. «Catalunya davant l'escenari europeu a la Guerra de Successió». A: *L'aposta catalana...*, op. cit., p. 35-46.
- [10] Francesc de CASTELLVÍ. *Narraciones históricas*. Edició a cura de J. M. MUNDET i J. M. ALSINA. Fundación Francisco Elías de Tejada y Erasmo Pécoppo, Madrid 1997-2002, 4 v.
- [11] Ernest LLUCH (ed.). *Escritos políticos del siglo XVIII*, tom III, *Via fora als adormits*. IUHJV, Eumo, Vic 2005; Josep M. TORRAS I RIBÉ (ed.). *Escritos políticos del siglo XVIII*, tom II, *Documentos de la Catalunya sotmesa*. IUHJV, Eumo, Vic 1996.
- [12] Francesc de CASTELLVÍ. *Narraciones...*, op. cit., vol. I, p. 420. Vicent Josep ESCARTÍ (ed.). *El «Diario (1700-1715)» de Josep Vicent Ortí i Major. Estudi i edició*. Bancaixa, València 2007, p. 286.
- [13] Jean-Pierre AMALRIC. «La elección de un bando: hugonotes y jacobitas en la Guerra de Sucesión de España». *Manuscritos. Revista d'Història Moderna*, núm. 19 (2001), p. 59-79.
- [14] Carme PÉREZ APARICIO. *Canvi dinàstic i Guerra de Successió. La fi del Regne de València*. Tres i Quatre, València 2008, 2 v.; Joaquim E. LÓPEZ CAMPS. «La invasió austriacista del Regne de València (1701-1705)». *Afers. Fulls de Recerca i Pensament*, núm. 52 (2005), p. 521-540.
- [15] Josep Lluís SANTONJA. *La desfeta d'Alcoi*. Ajuntament d'Alcoi, Alcoi 2008.
- [16] Joaquim ALBAREDA. *Els catalans...*, op. cit. Vegeu també Joaquim ALBAREDA. *Catalunya en un conflicte europeu. Felip V i la pèrdua de les llibertats catalanes (1700-1714)*. Generalitat de Catalunya, Edicions 62, Barcelona 2001.
- [17] Sobre Narcís Feliu de la Penya i el seu entorn, vegeu Pere MOLAS. *Comerç i estructura social a Catalunya i València als segles XVII i XVIII*. Curial, Barcelona 1977. Vegeu també: Henry KAMEN. «El Fénix catalán: la obra renovadora de Narciso Feliu de la Peña». *Estudis* (València), núm. I (1973), p. 185-203; Benet OLIVA. *La generació de Feliu de la Penya. Burguesia mercantil i Guerra de Successió entre el Maresme i Barcelona*. Universitat de Lleida, Lleida 2001. Sobre la vinculació entre la burgesia de Barcelona i la causa austriacista, resulta particularment interessant el treball d'Albert GARCIA ESPUCHE. «El món de John Kies i Arnold de Jager: economia i política». A: *Barcelona entre dues guerres. Economia i vida quotidiana (1652-1714)*. Eumo, Vic 2004, p. 261-365. Sobre el marc econòmic general, vegeu Pierre VILAR. *Catalunya dins l'Espanya moderna*. Edicions 62, Barcelona 1964-1968, 4 v.
- [18] Pierre VILAR (ed.). *Le «Manual de la Companyia Nova» de Gibraltar, 1709-1723*. SEVPEN, París 1962 (segona edició catalana: Barcelona, Casa Amèrica, 2009. Estudi introductori d'Agustí ALCOBERRO).
- [19] Mireia CAMPABADAL. *La Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona en el segle XVIII. L'interès per la història, la llengua i la literatura catalanes*. RABLB, PAM, Barcelona 2006.
- [20] Albert GARCIA ESPUCHE. *Barcelona...*, op. cit.
- [21] Joaquim ALBAREDA (ed.). *Escritos políticos del siglo XVIII*, tom I, *Despertador de Catalunya i altres textos*. IUHJV, Eumo, Vic 1996; Ernest LLUCH. *L'alternativa catalana (1700-1714-1740)*. Ramon de Vilana Perlas i Juan Amor de Soria: teoria i acció austriacistes. Eumo, Vic 2000; Juan AMOR DE SORIA. *Aragonesismo austriacista (1734-1742)*, edició i estudi introductori d'Ernest LLUCH. Institución Fernando el Católico, Saragossa 2000; Rosa M. ALABRÚS. *Felip V i l'opinió dels catalans*. Pagès, Lleida 2001; José M. IÑURRITIGUI. «Las virtudes y el jurista: el "Emperador Político" de Francisco Solanes y el amor a la patria». *Pedralbes. Revista d'Història Moderna*, núm. 24 (2004), p. 285-310; Antoni SIMON. *Construccions polítiques i identitats nacionals. Catalunya i els orígens de l'estat modern espanyol*. PAM, Barcelona 2005; Angela DE BENEDICTIS. «Guerra, tirannide e resistenza negli scritti politici catalani». A: *L'aposta catalana...*, op. cit., p. 65-71.
- [22] Agustí ALCOBERRO. «"Monarquia moderada"...», op. cit.

- [23] Josep M. TORRAS I RIBÉ. *La Guerra de Successió i els setges de Barcelona (1697-1714)*. Rafael Dalmau, Barcelona 1999.
- [24] Carme PÉREZ APARICIO. *Canvi dinàstic...*, *op. cit.*; Joaquim E. LÓPEZ CAMPS. «La invasió...», *op. cit.*; José Luis CERVERA TORREJÓN. *Basset: mite i realitat de l'heroi valencià*. Eliseu Climent, València 2003.
- [25] M. Teresa PÉREZ PICAZO. *La publicística...*, *op. cit.*, vol. I, p. 166-168.
- [26] Vicenç BACALLAR I SANNA. *Comentarios de la guerra de España e historia de su rey Felipe V, el Animoso*. Edició a cura de Carlos Seco Serrano. Atlas, Madrid 1957, p. 94.
- [27] Francesc de CASTELLVÍ. *Narraciones...*, *op. cit.*, vol. I, p. 510.
- [28] Sobre la cort de Carles III a Barcelona, vegeu especialment Pere VOLTES BOU. *Barcelona durante el gobierno del Archiduque Carlos de Austria (1705-1714)*. Institut Municipal d'Història, Barcelona 1963-1970, 3 v. Vegeu també: Virginia LEÓN SANZ. *Entre Austrias y Borbones. El Archiduque Carlos y la Monarquía de España (1700-1714)*. Sigilo, Madrid 1993; Virginia LEÓN SANZ. *Carlos VI. El emperador que no pudo ser rey de España*. Aguilar, Madrid 2003.
- [29] Roger ALIER. *L'òpera a Barcelona. Els orígens, desenvolupament i consolidació de l'òpera com a espectacle teatral a la Barcelona del segle XVIII*. Universitat de Barcelona, Barcelona 1983; Deanna LENZI i Jadranka BENTINI (ed.). *I Bibiena: una famiglia europea*. Marsilio, Venècia 2000; Danièle LIPP. *Musik am Hofe Karls III in Barcelona*. Viena 2005 (tesi de llicenciatura inèdita); Andrea SOMMER-MATHIS. «Entre Nápoles, Barcelona y Viena. Nuevos documentos sobre la circulación de músicos a principios del siglo XVIII». *Artígrama*, núm. 12 (1996-1997), p. 45-77.
- [30] Pierre VILAR (ed.). *Le «Manual»...*, *op. cit.*
- [31] Sobre aquest tema, vegeu una perspectiva de conjunt a: Joaquim ALBAREDA. *El «cas dels catalans». La conducta dels aliats arran de la Guerra de Successió (1705-1742)*. Fundació Noguera, Barcelona 2005.
- [32] Juntament amb la bibliografia esmentada, cal destacar, pel que fa al setge de Barcelona de 1713-1714: Mateu BRUGUERA. *Historia del memorable sitio y bloqueo de Barcelona*. Barcelona 1871-1872, 2 v.; Salvador SANPERE I MIQUEL. *Fin de la Nación Catalana*. L'Avenç, Barcelona 1905 (edició facsímil: Base, Barcelona 2005, estudi introductor de Joaquim ALBAREDA); Santiago ALBERTÍ. *L'Onze de Setembre*. Albertí, Barcelona 1964 (2a ed., 2006); Josep M. TORRAS I RIBÉ. *Felip V contra Catalunya. Testimonis d'una repressió sistemàtica (1713-1715)*. Rafael Dalmau, Barcelona 2005.
- [33] Francesc de CASTELLVÍ. *Narraciones...*, *op. cit.*, vol. III, p. 784-810; Joaquim ALBAREDA (ed.). *Escrits po- lítics...*, *op. cit.* Les actes de la junta han estat publicades per Eva SERRA (coord.). *La Junta General de Braços de 1713. L'ambaixada Dalmases i altra documentació (1713-1714)*. Parlament de Catalunya, Departament de Justícia, Barcelona 2008.
- [34] Josep M. TORRAS I RIBÉ. *Felip V...*, *op. cit.*, p. 77-109.
- [35] Sobre aquesta qüestió, vegeu especialment F. Xavier HERNÁNDEZ i Francesc RIART. *Els exèrcits de Catalunya (1713-1714). Uniformes, equipaments, organització*. Rafael Dalmau, Barcelona 2007.
- [36] Agustí ALCOBERRO. «La Junta General de Braços i el govern de la Catalunya resistent». A: Agustí ALCOBERRO (dir.). *Catalunya durant la Guerra de Successió*. Ara Llibres, Barcelona 2006, vol. II, p. 59. Vegeu també Eduard MARTÍ. *La Conferència dels Tres Comuns (1697-1714). Una institució decisiva en la política catalana*. Fundació Ernest Lluch, Pa-gès, Lleida 2008.
- [37] Joaquim ALBAREDA (ed.). *Escrits polítics...*, *op. cit.*
- [38] Mireia CAMPABADAL (ed.). *Diario del sitio y defensa de Barcelona*, estudi introductor de Agustí ALCOBERRO i Xevi CAMPRUBÍ. Tres i Quatre, València 2009.
- [39] Josep M. TORRAS I RIBÉ. *Felip V...*, *op. cit.*, p. 157-345; Antoni MUÑOZ i Josep CATÀ. *Repressió borbònica i resistència catalana (1714-1736)*. Muñoz Catà, Madrid 2005; Enrique GIMÉNEZ. «“Contener con más autoridad y fuerza”. La repressió de l'austriacisme als territoris de la Corona d'Aragó». A: Joaquim ALBAREDA (ed.). *Del patriotisme al catalanisme*. Eumo, Vic 2001, p. 221-238.
- [40] Albert GARCIA ESPUCHE. «Memòria d'una ciutat, memòria d'uns ciutadans». A: Joaquim ALBAREDA i Albert GARCIA ESPUCHE. *11 de setembre de 1714*. Generalitat de Catalunya, Barcelona 2005, p. 97-171.
- [41] Enrique GIMÉNEZ LÓPEZ. *Gobernar con una misma ley. Sobre la Nueva Planta borbónica en Valencia*. Universitat d'Alacant, Alacant 1999.
- [42] Joan MERCADER RIBA. *Felip V i Catalunya*. Edicions 62, Barcelona 1968; Josep M. GAY ESCODA. «La gènesi del decret de Nova Planta de Catalunya. Edició de la consulta original del “Consejo de Castilla” de 13 de juny de 1715». *Revista Jurídica de Catalunya*, núm. 81 (1982), p. 7-41 i 263-348; Josep M. GAY ESCODA. *El corregidor a Catalunya*. Marcial Pons, Madrid 1997; Josep M. TORRAS I RIBÉ. *Els municipis catalans de l'Antic Règim (1453-1808)*. Curial, Barcelona 1983.
- [43] Agustí ALCOBERRO «El Cadastre de Catalunya (1713-1845): de la imposició a la fossilització». *Pedralbes. Revista d'Història Moderna*, núm. 25 (2005), p. 231-258.
- [44] Agustí ALCOBERRO. *L'exili austriacista (1713-1747)*, Barcelona, Fundació Noguera, 2002, 2 v.
- [45] Ernest LLUCH. *L'alternativa...*, *op. cit.*

- [46] Agustí ALCOBERRO. «Presència i ecos de l'exili austriacista hispànic a la Tercera Guerra Turca. *L'Epopeia panegírica* de Vicent Díaz de Serralde (Nàpols, 1718)». *Aguaits. Revista d'Investigació i Assaig*, núm. 24-25 (2007), p. 73-96.
- [47] Agustí ALCOBERRO. «Conseqüències de la Guerra de Successió en el patrimoni artístic i cultural: repressió interior i continuïtat a l'exili». A: Immaculada SOCIAS (ed.). *Conflictes bèl·lics, espoliacions, col·leccions*. Universitat de Barcelona, Barcelona 2009, p. 13 – 30.
- [48] Vegeu la nota 11. Agustí ALCOBERRO. «Exili interior i exili exterior: una correspondència austriacista inèdita (1721-1724)». *Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols*, núm. XXI (2003), p. 321-360.
- [49] Agustí ALCOBERRO. «L'exili austriacista i la Nova Barcelona del Banat de Temesvar: teoria i pràctica». *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, núm. XLVIII (2001-2002), p. 93-112.
- [50] Enrique GIMÉNEZ LÓPEZ. «Conflicto armado con Francia y guerrilla austriacista en Cataluña (1719-1720)». *Hispania*, núm. LXV/2, 220 (2005), p. 543-600.
- [51] Ernest LLUCH. *L'alternativa catalana...*, op. cit.
- [52] Lluís ROURA. *Subjecció i revolta en el segle de la Nova Planta*. Eumo, Vic 2006.
- [53] Agustí ALCOBERRO. «Crisi i consolidació de la Nova Planta borbònica (1719-1725)». A: Joaquim ALBAREDA (ed.). *Una relació difícil. Catalunya i l'Espanya moderna*. Base, Barcelona 2007, p. 233-259.

NOTA BIOGRÀFICA

Agustí Alcoberro (1958) és doctor en història moderna, professor de la Universitat de Barcelona i director del Museu d'Història de Catalunya. Ha publicat treballs sobre Humanisme i Renaixement, entre els quals destaca l'edició crítica de les *Cròniques d'Espanya* de Pere Miquel Carbonell (1997). Recentment s'ha especialitzat en la Guerra de Successió i la postguerra. És autor de *L'exili austriacista (1713-1747)* (2002). Ha comissariat l'exposició «Catalunya i la Guerra de Successió» al Museu d'Història de Catalunya (2007).